

АНОТАЦІЯ

Ляшкович Р. С. Мобілізації до збройних формувань українських державних утворень та їх роль у посиленні боротьби за національні інтереси (кінець 1918 – кінець 1920 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, 2021.

Дослідження присвячено проблемі мобілізації чоловічого населення до збройних сил у період становлення двох українських держав у листопаді 1918 р. та захисту їх суверенітету упродовж 1918–1920 рр. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі архівних джерел, опублікованих документів і матеріалів, спогадів та періодики, узагальнення наукової літератури вітчизняних і зарубіжних авторів уперше досліджено, вивчено й відтворено мобілізаційні процеси до українських збройних сил на території Східної Галичини та Наддніпрянщини; на сучасній методологічній основі осмислено широкий масив фактичного матеріалу; проведено компаративне дослідження мобілізаційних кампаній до ГА і Дієвої армії УНР, їх результативності; відтворено невідомі та деталізовано маловідомі факти призовних акцій на досліджених територіях; реконструйовано процес формування українських військових частин у 1920 р., продемонстровано вплив польського фактора на даний процес. У роботі знайшли розвиток питання про готовність українського населення прислужитися національним збройним силам на різних етапах збройної боротьби, їхню взаємодію з військовими частинами, реакцію на методи примусового залучення, дезертирство.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані наукові результати, широкий фактографічний комплекс, обґрунтування та висновки про місце і роль військових мобілізаційних кампаній у побудові збройних сил галицьких та наддніпрянських українців можна залучити до проведення подальших наукових досліджень з історії України, для написання праць з

військової історії доби Української революції 1917–1921 рр., викладанні навчальних дисциплін з історії України та військової історії, розробці навчальних посібників і методичних матеріалів, а також безпосередньо у виховній роботі з особовим складом збройних сил України.

Перший розділ присвячено історіографії, аналізу джерельної бази та характеристиці методико-теоретичних засад дослідження. Оскільки тривалий час мобілізації українських збройних формувань у радянський час не вивчалися, тому історіографія цього періоду представляє незначну кількість праць. Більш детально розглянуто роботи діаспорних учених, які загалом передають важливі факти для розуміння історичного процесу. Виявлено, що проблематика досліджуваної теми знайшла краще відображення у період незалежної України, особливо про мобілізації до ГА, однак питання призову до Дієвої армії УНР висвітлено фрагментарно і досі залишається не з'ясованим в історіографії вітчизняної науки. Проведені дослідження зарубіжними авторами, демонструють чималий інтерес, переважно польських авторів, до вивчення війни за Східну Галичину в листопаді 1918 – червні 1919 рр. і спільної боротьби поляків з українцями проти Червоної армії у 1920 р.

Джерельну основу дослідження склали різноманітні за видовим складом і походженням архівні документи (274 справи 67 фондів), більшість яких уперше введено в науковий обіг, збірники опублікованих документів і матеріалів, 116 мемуарів та спогадів, періодичні видання, що дозволило досягнути достовірності й об'єктивності у висвітленні обраної тематики, заповнити прогалини в описах мобілізаційних процесів.

Теоретико-методологічна основа дослідження базується на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності, системності, багатофакторності, всебічності, логічності, достовірності та критичності, а також конкретно-історичних методів – аналітико-статистичного, діахронного, історико-хронологічного, ретроспективного, історико-порівняльного, історико-типологічного та історико-системного. Їх застосування дозволило об'єктивно

висвітлити комплекс питань щодо мобілізації населення Східної Галичини та Наддніпрянщини до українських збройних формувань у 1918–1920 рр.

У другому розділі охарактеризовано демографічні можливості українського етносу Східної Галичини для наповнення достатнім особовим складом збройних сил ЗУНР. Проаналізовано релігійний (національний) та віковий склад населення усього Галицького краю, що дало змогу наближено встановити чисельність і питому вагу українців у загальному складі населення регіону до початку Листопадової революції.

Висвітлено процес організації на державному рівні і проведення на території ЗУНР мобілізації галицьких українців до збройних сил держави, зокрема створення відповідних державних структур, які відповідали за проведення цих заходів, вироблення відповідної нормативно-правової бази та її застосування під час реалізації мобілізаційних кампаній.

Встановлено, що ключову роль у результативності призовних акцій протягом листопадово-грудневих подій 1918 р. відіграли національно свідомі галицькі діячі, патріоти, які максимально виклалися у справі встановлення адміністративної влади на місцях і проведення військового набору новобранців, та частково демобілізовані вояки австрійської армії, що становили певний мобілізаційний ресурс у перші місяці збройної боротьби. Надалі на збільшення / зменшення чисельності українського війська впливало негативне матеріально-технічне забезпечення, яке часто не дозволяло новобранцю відправлятися на передову, дезертирство через поразки у воєнних операціях, поширення хвороб.

У третьому розділі головну увагу зосереджено на дослідженні мобілізаційного ресурсу Наддніпрянської України, який можливо було залучити до республіканського війська в листопаді–грудні 1918 р., а згодом і Дієвої армії УНР у 1919 р. Проаналізовано наявну кількість чоловічого населення Російської імперії за переписом 1897 р., його зменшення через еміграції за кордон, переселення, біженство, війни з іхетуанами, японцями, державами Четвертого союзу тощо, демобілізацію військовиків російської армії і розпорощення їх по різним військовим угрупованням упродовж лютого

1917 – листопада 1918 рр. Урахувавши ці дані, приблизно встановлено доступну чисельність чоловіків для їх використання у боротьбі проти гетьмана П. Скоропадського.

Обґрунтовано, що з початком антигетьманського повстання й оголошених Директорією двох часткових і однієї загальної мобілізаційних кампаній у листопаді 1918 р. населення, вбачаючи ненависть до діючої влади, підтримало ініціаторів повстання. Встановлено, що не було координації мобілізаційним процесом з боку повстанської верхівки влади, натомість виконання цього завдання покладалося на місцевих посадовців, які часто неузгодженими діями, без жодних інструкцій, тільки шкодили планомірній організації війська. Частково цією функцією займалися представники військових частин, переважно застосовуючи примусовий метод. На різному рівні ці заходи проаналізовано на матеріалах 9-х українських губерній, частково продемонстровано їх результативність. Це дало можливість зробити висновок про спроможність кожного регіону проводити швидкі мобілізації для відправлення новобранців до республіканського війська. Як наслідок, раціонально розпорядитися зібраним мобілізаційним контингентом Директорія, після повалення гетьманщини, не змогла, більша частина виконаної мобілізаційної праці виявилася даремною, адже чималий відсоток призваного контингенту розійшовся по домівках.

Установлено, що несприятлива ситуація на фронті в січні 1919 р. негативно вплинула на дії військового керівництва, яке під час наступу більшовицького війська першорядною справою визначило оголошення безлічі мобілізаційних законів, що через відступ Дієвої армії УНР під тиском ворога виявилися малорезультативними. З'ясовано, що протягом зимово-весняного періоду 1919 р. мобілізації мали мінімальний результат, армія зі втратою територій і через масове дезертирство зменшувалася. Влітку ця тенденція змінилася на краще. Новий період якісного військового будівництва українського війська розпочався з вирішенням військово-стратегічного завдання на фронті і перебазуванням Дієвої армії УНР на Поділля, яка

розпочала активну мобілізаційну кампанію. Під час цих подій обґрунтовано організаційно-структурні і практичні аспекти, пов'язані з проведенням на цій території протягом літа-осені 1919 р. низки призовних кампаній, які забезпечили значне чисельне наповнення Дієвої армії УНР. Охарактеризовано методи повітових адміністративних структур, спрямовані на досягнення ефективності роботи мобілізаційних органів у час, коли дезертирство і небажання населення виконувати військових обов'язок набрало великих масштабів. Проаналізовано реакцію селянства на примусовий метод формування особового складу війська та окремі форми його спротиву. Зрештою з'ясовано, що насильно набраний людський контингент не завжди відзначався прагненням захищати інтереси Української держави та гальмував процес консолідації національно-свідомої частини вояцтва. Чималою перешкодою погіршення мобілізаційної роботи у цей період стало небажання українців воювати через погане матеріально-технічне становище, що призводило до хвороб у війську, зокрема тифу, який і став однією з причин поразки української армії в листопаді 1919 р.

У четвертому розділі висвітлено перші спроби відновлення української армії шляхом формування на початку 1920 р. військових частин з інтернованих на території Польщі вояків Дієвої армії УНР. Проаналізовано військові комплектування шляхом мобілізацій до новоутворених частин на Поділлі та Волині, що були зародком нових збройних сил УНР. Охарактеризовано заходи щодо підтримки / заборони польською владою комплектування українських військових частин, показано дії військової, дипломатичної місії у Варшаві та Головного отамана військ УНР для досягнення ефективності в роботі відновлених адміністративних структур та призовних пунктів, що повною мірою не виконували покладені на них завдання через низку переважно об'єктивних причин. З'ясовано, що покращення військово-стратегічної ситуації у травні 1920 р., збільшення підвладної території не було використано для швидкого доукомплектування державним мобілізаційним апаратом Дієвої армії УНР попри формальну згоду на це поляків. Виявлено, що частину цього

завдання виконали дивізії, що повернулися із Зимового походу, які нашвидкуруч, за сприяння Ямпільського і Могилівського повіткомісарів, провели примусовий військовий набір новобранців. Це дозволило забезпечити боєздатність українських військових частин протягом літа 1920 р., які перебували після відступу з Поділля на територію Галичини.

Після повернення Дієвої армії УНР на територію Наддніпрянської України (Поділля, Волинь) досліджено питання, пов'язане з формуванням особового складу восьми стрілецьких дивізій. Визначено головні складові військової мобілізації у відведених їм волостях, особливості діяльності дивізійного мобілізаційного апарату, який забезпечив отримання значного людського ресурсу для продовження боротьби проти Червоної армії до поразки та інтернування особового складу українського війська у листопаді 1920 р.

Отже, у дисертації розкрито питання мобілізаційних кампаній у ЗУНР і УНР, з метою створення і бойової діяльності їхніх власних збройних сил, боротьби за власну територію аж до їх поразок відповідно у липні 1919 р. і листопаді 1920 р.

Ключові слова: українці, мобілізаційний ресурс, Східна Галичина, Наддніпрянська Україна, мобілізаційна кампанія, новобранець, Галицька армія, республіканське військо, Дієва армія УНР, мобілізаційний заклик, військові частини, мобілізаційний апарат, результативність.

ABSTRACT

Liaskovych R. S. Mobilizations to military formations of Ukrainian state entities and their role in strengthening struggle for national interests (end of 1918 – end of 1920s). – Qualification scientific paper in the form of a manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree in speciality 032 History and Archeology. – Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, 2021.

The research is devoted to the problem of mobilization of male population to the armed forces in the period when two Ukrainian states came into being in

November 1918 and defended their sovereignty during 1918-1920s. The scientific novelty of the research is in the fact that for the first time mobilization processes to the Ukrainian armed forces on the territory of the Eastern Galicia and Naddniprianschyna have been investigated, studied and reproduced. The basis for the research is made of archival sources, published documents and papers, reminiscences and periodicals, generalization of scientific literature of native and foreign authors. A large amount of data has been thought over using contemporary methodological ground. A comparative study of mobilization campaigns to the Galician Army and UPR Army and their results has been conducted. Unknown facts about mobilization actions on the territories under study have been reproduced and those which are not popular have been specified. The process of Ukrainian military unit formation in 1920 has been reconstructed as well as the influence of the Polish factor on this process has been illustrated.

In the paper the issues of readiness of the Ukrainian population to do some service for the national armed forces at different stages of the armed struggle, its cooperation with armed units, reaction to the methods of forced involvement and desertion have been studied.

The practical value of the paper is in conducting further scientific research into history of Ukraine, writing works on the military history of the Ukrainian revolution era of 1917-1921, teaching educational disciplines in history of Ukraine and military history, preparing educational manuals and guidance material and directly in doing socially educational work with the personnel of the military forces of Ukraine. The all mentioned can be achieved with the application of the obtained scientific results, wide data complex, proof and conclusions about the place and role of military mobilization campaigns in forming the armed forces of Ukrainians from Galicia and Naddniprianschyna.

The first chapter is devoted to historiography, analysis of the source base and introduction of methodologically-theoretical grounds of the research. Taking into account that mobilization of Ukrainian military formations was not studied for long in the Soviet period, consequently historiography of that period is represented in a

few papers. Works of researchers from diaspora containing important facts for understanding of the historical process have been studied in detail. It has been found out that the issues of the researched topic were better attended in the period of the independent Ukraine, particularly about mobilization to the Galician Army. At the same time, the issue of mobilization to the Army of UPR has been represented only partly and has not been solved yet in historiography of the native science. The research conducted by the foreign authors mainly Polish shows great interest in the study of war for the Eastern Galicia in November 1918 – June 1919 as well as in the united struggle of the Polish and Ukrainians against the Red Army in 1920.

The source base of the research is made of archival documents of different kind and origin (274 files 67 funds), most of them were introduced into the scientific circulation for the first time. The data include 40 collections of published documents and materials, 116 memoirs and reminiscences, periodicals that added to the reliability and objectivity in outlining the given topic and filled the gaps in mobilization process.

Theoretical and methodological basis of the research involves both general scientific principles of historicism, objectivity, regularity, multifaceted, many-sided, logical, reliable and critical study and concrete historical methods – analytical-statistical, diachronic, historical-chronological, retrospective, historical-comparative, historical-typological and historical-systemic. Their application made it possible to represent objectively the complex of issues about mobilization of the Eastern Galicia and Naddniprianschyna population to the Ukrainian military formations in 1918-1920s.

In the second chapter, demographic possibilities of the Ukrainian ethnos of the Eastern Galicia for enlarging the personnel of the WUPR have been characterized. Religious (national) and age status of the population of the whole Galician region has been analyzed making it possible to specify the number and relative weight of Ukrainians in the general composition of the regional population before the beginning of the November revolution.

The process of mobilization organization at the state level and its enacting on the territory of the WUPR that resulted in bringing Galician Ukrainians to the armed forces of the country, in particular forming the corresponding state structures, responsible for the realization of these events, implementing the appropriate legal framework and its application while conducting the mobilization campaign.

It has been stated that the key role in the effectiveness of mobilization actions during November-December events of 1918 was played by the nationally conscious Galician statesmen, patriots, who strongly supported the introduction of the administrative power at places and organization of the military mobilization of recruits and partly demobilized warriors of the Austrian army treated as the mobilization resource in the first months of the armed struggle.

The increase/decrease of the number of the Ukrainian army was negatively influenced by the material-technical provision often blocking a recruit's way to the front and desertion because of defeat in war operations and spread of illnesses.

In the third chapter the main attention is focused on investigating the mobilization resource of Naddniprianska Ukraine which was possibly involved into the republic army in November-December of 1918 and with time into the Army of the UPR in 1919. The number of the male population of the Russian empire according to the census of 1897 was analysed. Special attention was paid to decreasing of male population because of emigration abroad, relocation, upheavals, wars with Ichetouans, the Japanese, states of the Quadruple Alliance etc. Demobilization of militaries from the Russian army and their dispersion throughout different military groups in February 1917 – November 1918. All mentioned data took into account the approximate number of men prepared to participate in the struggle against the hetman P. Skoropadsky.

It has been proved that with the beginning of both the anti-hetman uprising and two partial and one general mobilization campaigns announced by the Directory in November 1918, population hating the authorities supported the initiators of the uprising. It has been found out that the uprising authority did not coordinate the

mobilization process but rather the task was left for the local authorities whose uncoordinated actions and lack of instructions did harm to the well-organized army.

That function was partly realized by the representatives of the military divisions mainly with the application of the forced method. The data involving 9 governorates were used to analyze those events at different levels, their effectiveness was partly demonstrated. It enabled to conclude the capability of each region to organize a quick mobilization to send recruits to the republic army. Consequently, the Directory could not rationally arrange the mobilization contingent after Hetmanate had been overthrown, the greater part of the mobilization work turned out to be in vain as a considerable percent of the mobilized contingent departed for their homes.

It has been established that the unfavorable situation at the front in January 1919 had a negative impact on the actions of the military leadership who during the Bolshevik attack considered announcing mobilization laws to be their first priority. Those laws turned out to be of low effect because of the retreat of the UPR Army under the enemy's pressure.

It has been found out that in winter-spring period of 1919 mobilizations were of very little effect, the army was decreasing because of the territory loss and mass desertion. In summer the tendency turned for the better. The new period of qualitative military construction of the Ukrainian army started with solving the military-strategic task at the front and relocating of UPR Army in Podillia where an active mobilization campaign was initiated.

In the course of those events, the organizational-structural and practical aspects related to a number of mobilization campaigns carried out during summer-autumn of 1919 that provided a considerable quantity increase of the Active Army of UPR. Methods of the district administrative structures, aimed at achieving the effective work of mobilization departments when desertion and reluctance gained large scale have been characterized. The reaction of peasantry to the forced method of the army formation and some forms of its counteraction have been analyzed. Finally, it has been determined that the forced contingent did not always aspire to defend the interests of the Ukrainian state and braked the process of consolidation of the

nationally conscious part of the army. A considerable blockage for the mobilization campaign in that period was reluctance of Ukrainians to fight because of a bad material-technical situation causing illnesses in the army. Typhoid, in particular, became one of the reasons of the Ukrainian army defeat in November 1919.

In the fourth chapter the first attempts to renew the Ukrainian army by way of forming the armed divisions from the interned warriors of the UPR army on the territory of Poland in the beginning of 1920 have been revealed. The military formations through mobilizations to the newly created divisions in Podillia and Volyn being the beginning of the new armed forces of the UPR have been analyzed.

The measures of supporting/forbidding the formation of the Ukrainian military divisions by the Polish authorities have been characterized. The activities of the military, diplomatic mission in Warsaw and the head otaman of the UPR army to reach some effect in the work of the renewed administrative structures and mobilization points that could not function appropriately because of the objective reasons have been represented. It has turned out that improving the military-strategic situation in May 1920, increasing the dependent territory have not been used for completing the UPR Army with the state mobilization apparatus though the Polish gave their formal agreement. It has been researched that the part of that task was completed by the divisions which had returned from the winter military campaign. In a quick fashion with the support of Yampil and Mogyliv district commissars those divisions conducted forced military mobilization of recruits. It provided the combat capability of the Ukrainian military divisions located in Galicia after their retreat from Podillia during the summer of 1920. The issue related to the formation of eight rifle divisions after the UPR returned to the territory of Naddniprianska Ukraine (Podillia, Volyn) has been investigated. The main components of the military mobilization in the appropriate districts, distinctive activities of the division mobilization apparatus, providing considerable human resource to continue the struggle against the Red army before the defeat and internment of the Ukrainian army in November 1920 have been singled out.

Thus, the thesis reveals the problem of mobilization campaigns in the WUPR and UPR aimed at the formation and armed activity of their own military forces, struggle for their own territory, and their defeats in July 1919 and November 1920 respectively.

Key words: Ukrainians, mobilization resource, Eastern Galicia, Naddniprianska Ukraine, mobilization campaign, recruit, Galician army, republican troops, UPR army, mobilization appeal, military divisions, mobilization apparatus, effectiveness.

Список публікацій здобувача

*Публікації в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку / або
Європейського Союзу*

1. Liaskovych R. *Ukraińskie zasoby wojskowo-mobilizacyjne w Galicji Wschodniej: skład liczebny, wiekowy i narodowościowy* (1918). *Nowa Polityka Wschodnia*. Toruń, 2020. №3(26). S. 81–92.

*Публікації у наукових виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України*

2. Ляскович Р. Мемуари і спогади як джерело про організацію і проведення мобілізацій до українського війська в Східній Галичині (кінець 1918 – середина 1919 рр.). *Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 11. С. 60–72.
3. Ляскович Р. Мобілізації чоловічого населення ЗУНР до Української Галицької армії у першій половині 1919 року: організація, проблеми і результати. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2018. Т. 28: до 100-річчя від заснування університету. С. 377–387.

4. Лякович Р. Мобілізації до Дієвої Армії УНР 1918–1920 рр.: організація та результативність (за спогадами учасників). *Intermarum: Історія, політика, культура*. Житомир, 2018. №5. С. 99–111.
5. Лякович Р. Мобілізації українського населення до війська ЗУНР: організація, проблеми, наслідки (листопад–грудень 1918 року). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2019. Вип. 32. С. 175–186.
6. Лякович Р. Військові мобілізації до Дієвої армії УНР на Київщині (листопад 1918 – лютий 1919 рр.). *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2019. Вип.144 (№5). Ч.1. Історичні науки. С. 82–89.
7. Лякович Р. Проблеми формування військових частин УНР в контексті польсько-українських відносин (січень – травень 1920 р.). *Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 12. С. 210–226.
8. Лякович Р. Військово-мобілізаційні кампанії на визволених територіях Поділля: організація та результативність (червень – вересень 1919 р.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2019. Т. 29. С. 244–258.
9. Лякович Р. Військові мобілізації на Проскурівщині восени 1920 р.: організація, хід, наслідки. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2019. Вип. 31. Кн. 2. С. 47–54.

Публікації, що додатково відображають наукові результати

10. Лякович Р. Хід мобілізації до Дієвої Армії УНР на Поділлі восени 1919 р. (за матеріалами української періодики). *Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції присвяченої 100-річчю Української революції 1917–1921 рр., 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 59–62.

11. Ляскович Р. Мобілізаційні процеси до українського війська в 1919–1920 рр. у історичній літературі. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 9. С. 32–33.
12. Ляскович Р. Роль Симона Петлюри в організації мобілізаційних кампаній до українського війська 1919 р. *Наукові праці Кам'янець-Подільського Національного університету імені І. Огієнка. Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів 4-5 квітня 2018 р.* Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 17. Т. 1. С. 29–30.
13. Ляскович Р. Мобілізаційні заходи до збройних сил УНР: загальний огляд (кінець 1918 – осінь 1920). *Збірник матеріалів IV всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (22 березня 2018 р.)*. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 49–55.
14. Ляскович Р. Утворення і діяльність на Поділлі мобілізаційних комісій зі збільшення особового складу армії УНР у 1920 р. *Буковинське віче: сто років від ідеї до реалізації : зб. тез міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 1-2 листопада 2018 р.)*. Чернівці, 2018. С. 71–73.
15. Ляскович Р. Українські військові мобілізації у західних повітах Подільської губернії у 1919-1920 рр. *Освіта і наука Поділля у добу Директорії (грудень 1918-1921 рр.): матеріали Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції, 15 листопада 2018 р.* Хмельницький, 2018. С. 190–196.
16. Ляскович Р. Нормативно-правова база проведення військових мобілізацій в Українській Народній Республіці (кінець 1918 – кінець 1920 рр.). *Naukowy i innowacyjny potencjal prezentacji: kolekcja prac naukowych «Λ'ΟΓΟΣ» z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, Opole, 18 listopada 2018 r.* Obukhow, 2018. Т. 5. S. 69–75.

17. Лясович Р. Мобілізація до Галицького війська у 1918-1919 рр. *Західноукраїнська Народна Республіка. Енциклопедія*. Т. 2. Львів, 2018. С. 640–643.
18. Лясович Р. Мобілізація волинян до армії УНР: організація, хід і результати (кінець листопада 1918 – травень 1919 рр.). *Волинь у роки української революції 1917–1921 рр. : зб. наук. праць*. Луцьк, 2019. С. 161–170.
19. Лясович Р. Мобілізація до Галицького війська в повіті Рудки ЗУНР у листопаді – грудні 1918 р. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 10. С. 29–30.
20. Лясович Р. Нове джерело про діяльність органів ЗУНР у листопаді-грудні 1918 р. на Коломийщині: військово-мобілізаційний аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (5-6 березня 2019 р.): вип. 18 у 3-х т.* Кам'янець-Подільський, 2019. Т. 1. С. 32–34.
21. Лясович Р. Закон УНР про військову мобілізацію від 26 січня 1919 р. та його реалізація: відоме і невідоме. *Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (04 квітня 2019 р.)*. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 58–62.
22. Лясович Р. Документи фонду 538 ЦДАВО України як джерело до вивчення військових мобілізацій на Поділлі у листопаді 1918 – вересні 1920 рр. *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Хмельницький, 2019. Вип. 1(4). С. 169–174.
23. Лясович Р. Агітаційно-роз'яснювальна робота як чинник ефективної військової мобілізації до Дієвої Армії улітку 1919 р. (на матеріалах Поділля). *Кам'янець-Подільський у контексті Українсько-європейських*

- зв'язків. *Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції 7-8 жовтня 2019 р. Кам'янець-Подільський*, 2019. С. 96–99.
24. Лясович Р. Мобілізація до Дієвої армії УНР на території Поділля влітку 1919 р.: проблема якісної організації і результативності. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2019. Т. 3. С. 354–361.
25. Лясович Р. Військові мобілізації на Ямпільщині наприкінці травня 1920 р. та їх результативність. *XII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 185-й річниці з дня народження Юрія Федьковича та 160-й річниці з дня народження Степана Смаль-Стоцького : тези доповідей (Чернівці, 1–2 листопада 2019 р.)*. Чернівці, 2019. С. 107–109.
26. Лясович Р. Закон 24 лютого 1919 р. про військову мобілізацію в УНР: невідомі і маловідомі сторінки. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 11. С. 37–39.
27. Лясович Р. Ставлення українців до заходів із військової мобілізації поляків у Львові (листопад 1918 р.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів 3–4 березня 2020 р.: вип. 19 у 3-х т. Кам'янець-Подільський, 2020. Т. 1. С. 39–40.
28. Лясович Р. Огляд джерел про мобілізацію чоловіків до армії УНР на Поділлі у листопаді 1918 – червні 1920 рр. (за матеріалами Державних архівів Вінницької і Хмельницької областей). *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Хмельницький, 2020. №2(6). С. 67–72.
29. Лясович Р. Військові мобілізації до армії УНР на Могилівщині: організація і наслідки (січень – червень 1920 р.). *Матеріали XVI*

Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 78–82.

30. Ляскович Р. Роль польського фактора в організації українського війська в січні – червні 1920 р. *Modalități conceptuale de dezvoltare a științei moderne: colecție de lucrări științifice «ΛΟΓΟΣ» cu materiale conferinței științifice și practice internaționale, 20 noiembrie 2020*. București, România, 2020. Vol. 4. S. 115–118.
31. Ляскович Р. Мобілізації чоловіків до республіканського війська у Подільській губернії в листопаді – грудні 1918 р.: внесок подолян у повалення гетьманщини. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2020. Вип. 12. С. 36–38.
32. Ляскович Р. Мобілізаційні комісії як інструмент наповнення армії УНР особовим складом восени 1920 р. *Specialized and multidisciplinary scientific researches: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, December 11, 2020*. Amsterdam, The Netherland, 2020. Vol. 5. P. 133–136.
33. Ляскович Р. Військові мобілізації до Дієвої армії УНР на Проскурівщині влітку 1919 р. та їх результативність. *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Хмельницький, 2021. №1(7). С. 105–109.
34. Ляскович Р. Чемерівчани на захисті Української Народної Республіки: мобілізаційний аспект (червень 1919 – жовтень 1920 рр.). *Слідами історії Чемеровеччини (до 515 річчя відомої українки Роксолани (Анастасії Лісовської): зб. пр. за матеріал. всеукр. наук. іст.-краєзнавч. конф., 20 листопада 2020 р.* Кам'янець-Подільський, 2021. С. 141–151.
35. Ляскович Р. Організація та результативність призовних кампаній до Дієвої армії УНР на території Поділля та Волині влітку-восени 1919 р. (за архівними джерелами). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками*

звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: вип. 20 у 3-х т. Кам'янець-Подільський, 2021. Т. 1. С. 39–40.

36. Liaskovych R. Praktik der durchführung der mobilization zu der Ukrainischen armee im von bolschewiken befreiten raum (mai-juni 1919 j.). *Aktuelle themen im context der entwicklung der modernen wissenschaften: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «Λ'ΟΓΟΣ» zu den Materialien der inernationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz, Dresden, 23 Januar, 2019.* Dresden, 2019. B. 3. P. 72–77.
37. Liaskovych R. Mobilization to the UPR army in Podilla region in July-august of the year 1919. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019.* Bordeaux, 2019. V. 4. P. 19–24.